

DIN CULISELE VIETII BANCARE POSTBELICE: RELATIA BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI CU BĂNCILE ITALIENE

Anca Stângaciu*

Abstract: *Companies with Italian capital in Romania carried out limited investment activities in the period immediately following the Second World War. In fact, due to the small number of actions developed and the losses recorded, it can be appreciated that the activity of Italian companies, from the end of the war until the end of 1947, was one of survival. The property situation of companies with Italian capital in Eastern European states, such as Romania, was regulated by the international treaties to which Italy was a party after the end of the war. Through the Paris Peace Treaty of February 1947, the USSR required Italy to hand over, on account of war reparations, the existing Italian assets in Hungary, Bulgaria and Romania. The Romanian legislation regarding the phenomenon of nationalization reinforced these provisions. Later, the agreements between Italy and the Soviet state concluded in December 1948 (the La Malfa agreements) definitively confirmed the transfer of Italian properties from Eastern Europe to the USSR. As a consequence of this fact, the sale of companies with Italian capital in Romania, in favor of the Soviet state, was effectively carried out starting with January 1949. The companies of the Foresta Română group, the Forestiera Feltrinelli Company, the Agricola Fonciera, Adriatica and Generala insurance companies, the Francesco Cinzano & Co. and Gattorno, the Italo-Romanian Technical Enterprises or the Italo-Romanian Road Company were thus liquidated and then passed into the ownership of the Soviet state. An exception to this situation was made by Romcomit, the company with Italian capital that will be liquidated soon in 1952.*

Keywords: Italian capital, Nationalization, Banks, Agreements, Soviet state

Convenția de Armistițiu semnată cu Națiunile Unite în septembrie 1944 a consacrat de facto intrarea României în sfera de influență sovietică, fenomen ale cărui origini se găsesc în evenimentele anului 1943 (Conferința de la Teheran), când s-a recunoscut neoficial prioritatea Uniunii Sovietice asupra României. Creată în urma convenției amintite, Comisia Aliată de control a armistițiului, devenită adevăratul guvern al României, a fost dominată în totalitate de către sovietici, deciziile finale aparținând în exclusivitate președintelui rus (Rodion Malinovsky). În felul acesta, Uniunii Sovietice îi era conferit controlul asupra economiei românești. În fapt, o secțiune importantă a

---

* Conf. univ. dr., Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca; e-mail: astangaciu@yahoo.com

Comisiei a fost însărcinată chiar cu comunizarea României¹, proces accentuat după instaurarea guvernului pro-sovietic condus de dr. Petru Groza în martie 1945.

În esență, la fel ca și în cazul celorlalte state ale blocului sovietic, comunizarea economiei românești a însemnat într-o primă etapă (1945-1947), ocuparea unei poziții economice solide de către U.R.S.S. în acest perimetru și eliminarea capitalului străin altul decât cel sovietic (rusesc), iar într-o a doua etapă (după 1947), eliminarea proprietății private prin trecerea acesteia în proprietatea statului român și finalmente, satelizarea economică a României.

La nivel politic (executiv), instalarea controlului sovietic asupra României a însemnat constituirea unui guvern de coaliție autentică în perioada 23 august 1944 - 28 februarie 1945 (cele două cabinete Sănătescu și cel condus de N. Rădescu), respectiv după 6 martie 1945, a unui guvern de coaliție aparentă condus de Petru Groza², în fapt un guvern al Partidului Comunist în care au intrat formal și câțiva „burghezi”, precum Gh. Tătărescu. Măsurile luate de către guvernul Groza spre sfârșitul anului 1947, în direcția monopolizării puterii politice (desființarea partidelor istorice, eliminarea liderilor partidelor de opoziție) au culminat cu proclamarea republicii și asigurarea dominației politice de către comuniști, respectiv, cu subordonarea țării puterii sovietice.

Din punct de vedere economic, Planul de comunizare al României, transmis la 7 martie 1945 de către un agent al Oficiului de Servicii Strategice britanice, dezvăluie punctele strategice care urmau să fie aplicate de către U.R.S.S. în vederea subordonării economiei românești: desăvârșirea reformei agrare prin confiscarea marilor moșii, lichidarea tuturor băncilor prin atacuri împotriva P.N.L.-ului, desființarea și absorbirea micilor gospodării țărănești în sistem colectivist, suprimarea treptată a firmelor de import-export care făceau afaceri cu S.U.A. și Marea Britanie, îndreptarea exportului României spre U.R.S.S. și țările aflate sub dominația acesteia³. Într-adevăr, ca un adevărat factor al sovietizării, guvernul Groza a procedat încă de la începutul preluării puterii, la confiscarea utilajelor și a terenurilor agricole mai mari de 50 ha (reforma agrară din 23 martie 1945), iar apoi la epurarea aparatului de stat, mai exact a potențialilor adversari din administrație, armată, biserică (reforma din

---

¹ Mihnea Romalo, *România în al doilea război mondial (1941-1945)*, București, Edit. Vestala, 2001, p. 159.

² Petru Groza, de profesie avocat și deținător al titlului de doctor în drept, a fost cunoscut, până la numirea sa în funcția de premier, ca om politic democrat. De asemenea, Groza a fost capitalist și moșier, posesor al unor importante proprietăți în Transilvania, dar pe care a avut grijă să le lichideze din timp, respectiv să transfere fondurile obținute în Elveția.

³ Florin Constantiniu, Adrian Pop, Ioan Chiper, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americeane*, București, Edit. Conica, 1993, p. 135-136.

28 martie 1945). De asemenea, prin decretul-lege privind reglementarea regimului prețurilor și a circulației mărfurilor din primăvara aceluiași an va fi instituit controlul statului în sfera industriei și a comerțului⁴.

Un element extrem de important care a contribuit la comunizarea economiei românești a fost, fără îndoială, acordul economic semnat cu Uniunea Sovietică la 8 mai 1945. Prin acest acord, livrările în contul armistițiului către U.R.S.S. erau reglementate ca prestații de lungă durată. În fapt, procedeul de demontare al întreprinderilor românești în contul despăgubirilor de război era înlocuit de către U.R.S.S. cu exploatarea pe loc a acestora, sub forma societăților sovieto-române.

Poziția guvernului Groza cu privire la crearea societăților mixte sovieto-române a fost una extrem de binevoitoare, având în vedere faptul că acest tip de firme, cu capital așa-zis străin, deschideau în opinia oficialilor români calea spre „exploatarea bogățiilor țării în tovărășie și în condiții onorabile”⁵. În realitate, de la crearea lor și până la mijlocul anilor '50, sovromurile au adus prejudicii majore economiei românești prin exploatarea agresivă a resurselor de lemn, petrol, gaz, etc⁶. În ceea ce privea contribuția efectivă a celor doi „parteneri”, aportul părții rusești a constat doar în proprietățile germane și capturile de război, iar al părții române în capital și zăcăminte naturale. De asemenea, din punct de vedere al managementului, sovromurile au fost conduse de către sovietici prin directori generali, vicepreședinte și majoritatea funcționarilor, în ciuda așa-zisului parteneriat egal și a personalului preponderent român.

---

⁴ Prin prevederile sale, decretul-lege pentru reglementarea regimului prețurilor a limitat beneficiile comercianților și ale industriașilor, de asemenea, a pus întreaga circulație a mărfurilor sub controlul statului și a obligat comercianții să respecte o anumită ordine în vânzări (instituții de stat, apoi cooperative și economate și în final, comercianți sau industriași). „Scânteia”, București, an II, nr. 222, 1945, p. 1.

⁵ Referindu-se la chestiunea încurajării așa-zisului capital provenind din „Rusia Sovietică”, primul ministru al României, dr. Petru Groza, explica la 14 august 1945, cu ocazia creării Sovromlemnului, faptul că aceasta venea din nevoia de colaborare cu capitalurile străine „în cadrul unor tovărășii cinstite”, de aport al celor două părți (partea rusească și partea română) „în bani, materiale și instalații”, respectiv, de participare în măsura „aportului [...] la beneficii și pierderi”. Arhivele Naționale Istorice Centrale [infra: ANIC], Fond *Președinția Consiliului de Miniștri*, stenograme [infra: PCM, stenograme], dos. nr. 2/1946, f. 82-83.

⁶ Sovromurile au funcționat în cadrul economiei românești pînă în anul 1954, când U.R.S.S.-ul a făcut concesiunea vânzării, în favoarea României, a acțiunilor deținute de către partea sovietică. Celelalte două societăți neafectate de această măsură, Sovrompetrol și Sovromcuart, vor fi dizolvate în 1955 și 1956, când, urmare a revoltei din Ungaria, sovieticii au anulat datoriile de război ale tuturor țărilor foste inamice.

În contextul începuturilor dominației sovietice și ale regimului comunist obiectivul economic fundamental al Partidului Muncitoresc Român (P.M.R.) a fost acela al naționalizării principalelor mijloace de producție, fenomen transpus, după modelul N.E.P.-ului oferit de U.R.S.S. în anii '20, în etatizarea și planificarea industriei și băncilor românești.

Prin Legea din 23 decembrie 1946 pentru etatizarea și reorganizarea B.N.R.-ului, care a dus astfel la naționalizarea institutului de emisiune, s-a introdus controlul de stat asupra tuturor instituțiilor bancare și de credit, publice sau particulare, precum și controlul asupra creditului și emisiunii de monedă. Ca și o completare la legea amintită, Legea pentru controlul utilizării creditelor din 14 iulie 1947 a extins controlul statului asupra persoanelor fizice sau juridice care primeau credite de la bănci și instituții de credit. În aceste condiții, banca centrală a României a devenit aproape singura sursă de creditare a economiei, fapt care a adus grave prejudicii inițiativei particulare și activității capitalului bancar în România. De asemenea, Legea pentru înființarea și organizarea oficiilor industriale a constituit un început pe linia încălcării proprietății private și a regulilor economiei de piață, respectiv, a introducerii unui pronunțat dirijism statal. Articolele 9 și 17 ale legii în discuție prevedeau dreptul „oficiilor industriale de a vinde și de a factura în contul întreprinderilor componente, produsele fabricate ale acestora”, aducând astfel grave prejudicii intereselor proprietății și inițiativei particulare⁷. Poziția Partidului Național Liberal-Tătărescu față de lege a fost moderată prin recunoașterea dreptului statului de a interveni în viața economică, dar și incomodă prin aprecierea că ea determina fuga capitalurilor din întreprinderi, respectiv scăderea veniturii naționale⁸.

În mai 1947, s-a procedat la trecerea în patrimoniul statului a bunurilor Casei Regale, iar în septembrie același an, la inventarierea întreprinderilor particulare, industriale, comerciale și de transport, precum și constituirea Comisiei Superioare de Naționalizare, menită să ducă la îndeplinirea operațiunilor de naționalizare pe întreg cuprinsul României.

Legea pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transport a fost legiferată la 11 iunie 1948, după ce în prealabil actul se discutase în cadrul plenarei P.M.R. și formal în plenul Marii Adunări Naționale, organul legislativ al țării. Pregătită cu multă grijă, punerea în practică a naționalizării a ieșit din cadrele legalității, deoarece la ora când Marea Adunare Națională vota legea, unitățile economice avute în

---

⁷ ANIC, Fond PCM, stenograme, dos. nr. 5/1947, f. 66, 68.

⁸ *Ibidem*, f. 72.

vedere trecuseră deja „în mâinile poporului”⁹. În instrucțiunile Comitetului Central al P.M.R. erau stabilite pe ore etapele naționalizării și de asemenea era precizată importanța păstrării de către „tovarăși” a secretului operațiunii¹⁰.

Legea din 1948 a expropriat patru principale categorii de întreprinderi industriale: cele de importanță economică națională (din industria petrolieră, forestieră sau a căilor ferate), cele de importanță regională (întreprinderi de larg consum), întreprinderile metalurgice cu peste 100 de muncitori și toate întreprinderile cu o capacitate de peste 10-50 C.P. De asemenea, legea a vizat întreprinderile comerciale și companiile de asigurări. Participațiunile și drepturile deținute anterior de proprietarii particulari erau astfel trecute în proprietatea statului, fără însă ca noul proprietar să recunoască datoriile și împrumuturile neplătite ale întreprinderilor confiscate.

Referitor la bănci, deși denumirea dată legii lăsa să se înțeleagă că s-ar fi naționalizat toate băncile existente la acea vreme, de fapt, cu excepția Societății Naționale de Credit Industrial, a C.E.C.-ului și a Casei Naționale de Economii și Cecuri Poștale, băncile și instituțiile de credit au fost puse, la 13 august 1948, în stare de lichidare, pe considerentul că „nu erau necesare”¹¹. Ca urmare a acestui fapt, B.N.R.-ul a procedat la preluarea operațiunilor băncilor vizate.

Chestiunea „despăgubirilor” care urmau transferului de proprietate avea să fie hotărâtă de către comisii formate din magistrați numiți de către Ministerul Justiției, împotriva cărora însă, nu exista „nici o cale de atac”¹². Pentru evitarea înstrăinărilor de bunuri, B.N.R.-ul a dispus ca documentele de plată și actele emise de foștii proprietari până în ziua de 11 iunie 1948, la amiază, să nu mai fie onorate fără acceptul scris al noilor conducători de întreprinderi, astfel naționalizate¹³. De asemenea, s-a decis ca băncile particulare să comunice întreprinderilor naționalizate documentele de plată și de încasări, disponibilitățile din diferite conturi, valorile mobiliare, datoriile și contractele semnate de vechile echipe manageriale. Pentru întreprinderile trecute în proprietatea statului s-a luat măsura ca, începând cu 21 iunie 1948, acestea să fie creditate direct de către B.N.R., în limita plafoanelor de creditare aprobate.

În urma acestei legi, în vara anului 1948, au trecut în proprietatea statului român un număr de peste 1.050 de întreprinderi industriale și miniere, precum

---

⁹ Vezi pe larg, Gheorghe Onișoru, *Instaurarea regimului comunist în România*, București, 2002.

¹⁰ *Ibidem*, p. 69.

¹¹ *Ibidem*.

¹² „Monitorul Oficial”, 11 iunie 1948, partea I, nr. 133 bis, p. 5041-5062.

¹³ Alexandru Pinte, Gheorghe Ruscanu, *Băncile în economia românească: 1774-1995*, București, Edit. Economică, 1995, p. 242.

și aproape 90% din producția țării¹⁴. Prin alte câteva acte legislative emise la sfârșitul anului 1948, au trecut treptat în proprietatea statală instituțiile de sănătate, casele de film, cinematografele (noiembrie 1948), farmaciile, laboratoarele, întreprinderile chimice (aprilie 1949) și o parte a fondului de locuințe (aprilie 1950), ajungându-se, practic, la începutul anilor '50, la lichidarea integrală a inițiativei private în România.

Referitor la situația societăților cu capital străin din România, trebuie precizat faptul că guvernul și sindicatele românești au procedat, după februarie 1947, la epurarea radicală a personalului calificat din cadrul acestor firme, pentru ca din decembrie același an ele să treacă sub control administrativ guvernamental¹⁵.

O altă componentă esențială a procesului de comunizare a economiei românești și anume cooperativizarea agriculturii, s-a desfășurat cu brutalitate între anii 1949-1962.

Comunizarea economiei românești a avut consecințe nefaste și iremediabile asupra mediului de afaceri, inclusiv italian, prin limitarea libertății de mișcare și finalmente prin anularea proprietății private. Într-o formulă mai nuanțată, se poate vorbi în cazul capitalului italian de anii 1945-1947, ca perioadă a ultimelor demersuri investiționale italiene, respectiv de perioada 1948-1952, ca și ani ai lichidării firmelor italiene în România.

Perioada 1945-1947

În perioada de după terminarea războiului și până la sfârșitul anului 1947, adică într-o epocă extrem de instabilă din punct de vedere politic și economic, activitatea societăților cu capital italian a fost una de supraviețuire. Astfel, pe fondul instalării controlului sovietic, a inflației monetare, a dificultăților economice și a legislației de factură comunistă, capitalul italian a dezvoltat plasamente extrem de reduse. Concret, societățile deja create au promovat activități specifice domeniului lor de activitate, fără a avea însă în vedere investiții de tipul participațiunilor etc. De pildă, Romcomit, singura reprezentantă a capitalului bancar italian în România, și-a organizat activitatea bancară internă în cadrul celor 8 sedii ale sale (București, Sibiu, Timișoara, Arad, Brăila, Brașov, Constanța și Galați), în timp ce activitatea externă (plasamente) a fost redusă la politica de creditare. De asemenea, societățile cu

---

¹⁴ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, București, Edit. Humanitas, 1995, p. 255.

¹⁵ François Fejtő, *Histoire des démocraties populaires: 1945-1952*, vol. 1: *L'ère de Staline*, Paris, Edit. Du Seuil, 1972, p. 154.

capital italian din cadrul industriei forestiere au desfășurat acțiuni de exploatare, prefabricație și comerț (import/export), nu însă și de producție, iar cele cu caracter comercial sau tehnic au derulat acțiuni comerciale, însă de intensitate scăzută.

De altfel, caracterul limitat al investițiilor italiene rezultă și din numărul restrâns al firmelor, precum și din puținele domenii de interes ale acestuia: Romcomit (domeniul bancar), Foresta Română și Forestiera Feltrinelli (domeniul forestier), Redevența (domeniul petrolier), Societatea de drumuri italo-română, Întreprinderile tehnice italo-române (construcții), Societățile de asigurări Agricola Fonciera, Generala și Adriatica (servicii), Gattorno, Francesco Cinzano (comerț). La acestea s-au adăugat societățile mici, unele nou create, din sfera comerțului/consumului, precum librăriile (Librăria italiană), cafenelele etc.

Trebuie precizat de asemenea faptul că în tot acest interval de timp, firmele italiene nu doar că au derulat investiții restrânse, dar au și înregistrat pierderi.

În cazul Băncii Commerciale Italiana e Romena, activitatea bancară internă s-a desfășurat în condiții dificile, deoarece cele 8 sedii ale sale au înregistrat pierderi în toți acești ani. Din bilanțul băncii, elaborat la 31 decembrie 1947, rezultă faptul că pierderile sediului central și ale reprezentanțelor locale pe anul 1947 au fost de 5.032.000 lei¹⁶.

În privința finanțărilor, Romcomit a acordat credite în primul rând în beneficiul societăților reprezentative ale capitalului italian din sfera industrială sau comercială: grupul Foresta Română, Societățile de asigurări Generala, Agricola Fonciera și Adriatica, societatea Forestiera Feltrinelli. În acest caz, creditele asigurate de către Romcomit au fost de tipul creditelor în cont curent garantat prin gaj comercial (mărfuri) și ipotecar sau al creditelor de scont direct. De asemenea, banca a susținut prin credite o serie de firme italiene mici și mijlocii (Bachelli Alberto, Constanța, Librăria italiană, București etc), care garantau împrumutul prin garanții personale sau prin conturi deschise. Trebuie precizat că indiferent de tipul lor și de beneficiarii cărora le erau destinate, creditele nu au fost acordate decât în baza unor garanții reale (mărfuri, ipotecă).

O particularitate a sistemului de creditare asigurat de către Romcomit în această perioadă a constituit-o susținerea acordată societăților italiene în general și nu doar celor care în perioada interbelică se aflaseră în sfera sa de

---

¹⁶ Serviciul Municipiului București al Arhivelor Naționale [infra: SMAN București], Fond *Banca Comercială Italiană și Română* [infra: Fond *BCIR*], dos. nr. 6/1938, f. 460.

interes participațional. Această relație strânsă, de adevărată solidaritate creditorială a băncii cu mediul de afaceri italian din România, trebuie înțeleasă în contextul dificil al vieții politice românești de după 1945 și, mai cu seamă, a realității create prin Legea pentru etatizarea Băncii Naționale a României și Legea pentru controlul utilizării creditelor, când banca centrală a devenit aproape singura sursă de creditare a economiei. Mai mult, în conformitate cu normele de creditare aprobate de către Consiliul de Administrație al Băncii Naționale a României la 22 iulie 1947, „se acordau [doar acele credite] care urmau să contribuie la mărirea producției și refacerea economică a țării, excluzându-se de la creditare orice solicitări neconforme cerințelor economiei”¹⁷, ceea ce însemna că statul român putea să acționeze nefavorabil asupra sistemului de creditare al investitorilor particulari.

Romcomit a participat, de asemenea, la acordarea de credite, în formulă consorțială, alături de alte mari bănci din cadrul sistemului bancar românesc. Creditele în cont curent garantat cu gaj acordate prin contract consorțial, specifice perioadei de după 1945, au constat în contribuția financiară a unor bănci, în primul rând a celor cu caracter național (Banca Națională a României, Societatea Națională de Credit Industrial, Societatea Bancară Română, Banca Albina), dar și a celor cu capital străin (Banca Chrisovelloni, Banca Comercială Română, Romcomit), la creditarea unor întreprinderi importante ale economiei românești: Fabrica de vagoane Astra Arad, Malaxa, Creditul Minier, Concordia, Colombia etc. Cota de participare a Băncii Commerciale Italiana e Romena s-a situat, de regulă, în jurul procentului de 6%¹⁸.

În domeniul industriei forestiere, societățile grupului Foresta Română, ale căror acțiuni erau deținute de către statul italian, au avut o activitate restrânsă în acești ani postbelici. În fapt, ele au reușit să se mențină prin activitățile de exploatare și cele de natură comercială, în timp ce investițiile (utilaje etc.) au fost limitate. De asemenea, aceste societăți forestiere au înregistrat pierderi. De pildă, bilanțul Forestei Italo-Române S.A. București pe anul 1946 indică la un capital social de 1.373.592.500 lei, investiții de 43.199.111.488 lei, deținerea de mărfuri (lemn) în valoare de 19.393.645.200 lei, de păduri în valoare de 13.499.313.287 lei și pierderi de 48.105.845 lei¹⁹.

Creditarea acestor societăți a fost făcută în continuare de către Romcomit, banca care integrase aceste societăți în sfera sa de interes investiționar încă de

---

¹⁷ Ion Alexandrescu, *Economia României în primii ani postbelici: 1945-1947*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 169.

¹⁸ SMAN București, Fond *BCIR*, dos. nr. 2320/178, f. 33, 36.

¹⁹ *Ibidem*, dos. nr. 2200/153, f. 365.

la începutul anilor '20. Creditele au fost acordate în formula creditelor în cont curent garantat prin gaj comercial (de mărfuri) și într-o măsură mai mică, în cea a scrisorilor de garanție²⁰. Din textul contractelor de credit în cont curent garantat prin gaj comercial încheiate între Romcomit și societatea Foresta Italo-Română, reiese faptul că sumele acordate se situau în jurul valorii de 100.000.000 lei, în condițiile unor dobânzi anuale de 9%. La fel ca și în perioada războiului, creditele erau garantate prin gaj de material lemnos. În cazul societății Foresta Italo-Română, gajul era reprezentat de materialul lemnos exploatat sau semifabricat de către societate la fabrica sa din Piatra Neamț²¹.

Societatea Forestiera Feltrinelli, Tălmăciu și-a desfășurat activitatea de exploatare și comerț, de asemenea, în parametri restrânși și a beneficiat din partea Romcomit de credite în cont curent garantat prin gaj de mărfuri, mașini sau ipotecă²².

Constituirea sovromurilor după 8 mai 1945 a lezat interesele investitorilor străini în România prin faptul că a grăbit înlocuirea capitalului străin cu cel de tip sovietic. La Redevența, București, o importantă societate a industriei petroliere românești, acțiunile au fost deținute în august 1947 de către Sovrompetrol (58,2%), un grup al investitorilor români (25,4%) și unul al investitorilor străini, printre care italieni, belgieni, americani, englezi și elvețieni (1,70%)²³. Așa cum rezultă din situația procentuală a acțiunilor, sovieticii dețineau prin Sovrompetrol (la rândul său dominat de către sovietici), controlul firmei. Acest fapt reiese și din structura Consiliului de Administrație

---

²⁰ *Ibidem*, f. 367-368.

²¹ În art. 5 al contractului de credit în cont curent garantat prin gaj comercial, încheiat la 1 februarie 1946 între Romcomit și Foresta Italo-Română, Societate Anonimă Română pentru Industria și Comerțul Lemnului [fostă Göetz], este stipulat faptul că: „Pentru garantarea creditului în cont curent garantat prin gaj comercial [...], precum și pentru dobânzile ce se vor produce, cheltuielile de orice natură ar fi, cu un cuvânt, pentru garantarea întregului sold debitor al acestui credit în cont curent, capital, dobânzi, eventuale daune, interese și onorar de avocat, conform tarifului minimal pentru acționari și executari, plus timbre, taxe și orice fel de cheltuieli ocazionate, debitoarea declară că constituie în favoarea băncii creditoare [Romcomit]: (A.) gaj de material lemnos și anume: cantitatea de 3.500 m³ cherestea, marfă curentă, aflătoare în incinta fabricii din Piatra Neamț, precum și 12.000 m³ lemn rotund, depozitat dea lungul liniei ferate înguste a societății denumite Oanțu; (B.) Mărfurile constituite gaj se lasă în posesiunea debitoarei, gajul considerându-se constituit în conformitate cu dispozițiunile art. 480, al. 4, 6, 7, combinat cu art. 41 din Legea pentru organizarea și reglementarea comerțului de bancă [...]”. *Ibidem*, dos. nr. 2200/1926, f. 361-364.

²² *Ibidem*, dos. nr. 232/1948, *passim*.

²³ „Moniteur du petrole roumain”, București, 1948, nr. I-II, p. 55.

al societății Redevența pe anul 1948, structură dominată de reprezentanții părții sovietice²⁴.

În privința societăților de asigurări, Generala, Agricola Fonciera și Adriatica, acestea au continuat să-și desfășoare activitatea pe parcursul anilor 1945-1947, fiind susținute financiar de către Romcomit prin credite de scont garantat cu ipotecă²⁵.

Perioada 1948-1952

Sfârșitul prezenței capitalului italian, statal sau privat, în spațiul economic românesc a fost legat în mod indubitabil de contextul internațional creat după al Doilea Război Mondial, mai exact de rezolvarea problemelor privind aplicarea Tratatului de pace cu Italia, în ceea ce au privit despăgubirile de război către U.R.S.S.. Altfel spus, problematica bunurilor italiene din statele Europei Orientale a fost de exclusivă competență a statului sovietic și italian.

Pe de altă parte, chestiunea societăților cu capital italian din România trebuie plasată și în contextul legislației românești privind naționalizarea mijloacelor de producție, deoarece această legislație a făcut referiri la cedările de bunuri care urmau să fie orientate către U.R.S.S.. În fapt, naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere, sau comerciale a fost un pas decisiv pe calea lichidării proprietății private și a desființării economiei de piață concurențiale în România.

Un proces important care a precedat naționalizarea, a fost inventarierea întreprinderilor particulare și crearea comisiilor însărcinate cu operațiunile de naționalizare, un fragment al perioadei postbelice neabordat pînă acum în istoriografia românească.

Pentru înțelegerea situației capitalului italian confruntat cu aberanta inventariere a patrimoniului societăților deținute de către acesta, va fi analizat cazul Băncii Commerciale Italiana e Romena.

Concret, a fost vorba despre realitatea economică creată în urma adoptării Legii nr. 303 din 27 august 1947 privind recalcularea patrimoniului societăților industriale, bancare sau comerciale²⁶, lege care prin această

---

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Din scrisoarea Băncii Commerciale Italiana, Milano către Romcomit, din 18 decembrie 1947, rezultă faptul că se acorda în favoarea societății Agricola Fonciera, un credit de scont direct, garantat cu ipotecă, în valoare de 37.500.000 lei vechi [...]. SMAN București, Fond *BCIR*, dos. nr. 2151/1934-1948, nenumerotat; nr. 2320/1946-1947, nenumerotat.

²⁶ Patrimoniul definește totalitatea bunurilor, a drepturilor și obligațiilor cu conținut economic, în expresia lor valorică, pe care le deține orice fel de persoană, în acest caz, juridică.

inventariere a firmelor, urma să pregătească cadrul naționalizării mijloacelor de producție. În conformitate cu prevederile legale, comisiile formate din „experți” ingineri ai Republicii Populare Române urmau să evalueze atât valoarea imobilelor deținute de către Romcomit în diferite sedii din țară, cât și valoarea contabilă a acestora (activ, pasiv). Borderourile cuprinzând evaluarea imobilelor băncii, de pildă, au fost elaborate în cele mai mici detalii (suprafață camere, cantitate materiale marmură, încălzire centrală etc) de către inginerii noului regim și finalmente aprobate de către Direcția mișcării capitalurilor și a creditului privat, aparținând Ministerului Industriei și Comerțului (MIC)²⁷.

Legea avea în esență sa un caracter păgubos, deoarece recalcularea proprietății societăților vizate, în acest caz a Băncii Commerciale Italiana e Romena, urma să se facă pe baza unor coeficienți contabili meniți să ducă la „diminuarea artificială a unor valori reale”²⁸. Recalcularea patrimoniului echivala astfel cu o evaluare situată mult sub valoarea adevărată, fapt care atrăgea după sine pierderi importante. În scrisoarea băncii italo-române din data de 28 ianuarie 1948, adresată președintelui Comisiei pentru aplicarea legii privind recalcularea patrimoniului societăților pe acțiuni se arată că „în vederea satisfacerii dispozițiilor legii 303/1947, banca noastră a întocmit lucrările pregătitoare de reevaluare”, concluziile rezultate fiind că „recalcularea imobilelor după coeficienții [dați], [ne]ar duce la înregistrarea unei pierderi de 196.600.934 lei [stabilizați]²⁹, care ar reduce capitalul social de la 153.965.000 lei la 61.550.732 lei [și care ar crea astfel] o situație de-a dreptul paradoxală”³⁰. Într-adevăr, valoarea imobilelor băncii era redusă după recalculare la o sumă absolut derizorie în raport cu cea reală, de exemplu, sediul Romcomit din București (strada Bursei) a fost recalculat la valoarea de 20.281.217 lei față de suma reală de 39.134.181 lei, iar valoarea

---

Patrimoniul este divizibil în mai multe mase de bunuri, cu destinație proprie și cu regim juridic propriu.

²⁷ În borderoul privind referatele de evaluare a proprietății Băncii Commerciale Italiana e Romena, elaborat la 1 martie 1948, sunt cuprinse în cele mai mici detalii aspecte privind imobilele băncii din București: dimensiunea camerelor existente, situația amenajării acestora (parchet stejar, scară marmură) etc. În final, se precizează faptul că borderoul a fost întocmit de către experți ai Republicii Populare Române, că a fost semnat de către ingineri și aprobat de către Direcția mișcării capitalurilor și creditului privat din cadrul MIC. SMAN București, Fond BCIR, dos. nr. 4/1947-1948, f. 46-47.

²⁸ *Ibidem*, f. 40-41.

²⁹ În ianuarie 1948, cursul de schimb a fost de 2.8 lei vechi = 1 leu stabilizat, v. *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

totală a patrimoniului imobiliar a fost stabilită la 60.000.000 lei față de 120.000.000 lei³¹.

Reevaluarea patrimonială a tuturor întreprinderilor industriale, comerciale și de transport particulare din România a fost finalizată în primăvara anului 1948 și s-a constituit într-o măsură care a oferit un inventar cât mai complet, în vederea viitoarelor confiscări.

Singura societate în cadrul căreia sfârșitul participării capitalului italian s-a dovedit legat de anul 1948 a fost Redevența. Societatea, al cărei monopol era deținut încă din 1947 de către sovietici, va fi absorbită în februarie 1948 de către Sovrompetrol³², acționarii italieni și, în genere, cei străini încetând să mai existe ca și entitate după această dată³³.

Finalul celorlalte societăți cu capital italian din România trebuie abordat, așa cum s-a arătat deja, din perspectiva contextului internațional de după 1945, mai exact din perspectiva relațiilor italo-sovietice.

Situația proprietăților italiene existente în România sau în alte state ale Europei Orientale a fost reglementată în urma acordurilor internaționale la care Italia a luat parte după terminarea războiului³⁴. Italia a intrat în al Doilea Război Mondial ca și stat al Axei, dar a ieșit ca și cobeligerant al Alianților. Prin Tratatul de pace încheiat cu Alianții la 10 februarie 1947 la Paris și ratificat în toamna aceluiași an, Italia trebuia să renunțe la unele teritorii (întregul sistem colonial, apoi Istria, o parte din Venezia Giulia, Trieste) și să plătească despăgubiri de război către U.R.S.S., Albania, Etiopia, Iugoslavia și Grecia. Urmare a Tratatului de pace încheiat între Italia și U.R.S.S., statul sovietic a fost autorizat de către Italia, în contul despăgubirilor de război (100 milioane dolari), să preia bunurile italiene din Ungaria, Bulgaria și România. Astfel, tratatul de pace recunoștea sovieticilor dreptul de a confisca proprietățile italienilor rezidenți în respectivele state, ca și compensare pentru datoriile de război³⁵.

Legea naționalizării din România respecta întocmai aceste prevederi, deoarece ea excepta de la expropriere „capitalul societăților acordate unui stat

---

³¹ *Ibidem*, f. 2, 10, 40-45.

³² Exceptată de la expropriere și beneficiind de sprijinul constant al statului român, precum și de un regim privilegiat, Sovrompetrolul va continua să se extindă până în anul 1950, când, urmare a includerii ultimelor două companii petroliere românești (Muntenia, Petrolifera Moldova), societatea va deveni responsabilă de întreaga producție petrolieră a țării. Vezi pe larg, Florian Banu, *Asalt asupra economiei României: de la Solagra la SOVROM: (1936-1956)*, București, Edit. Nemira, 2004, *passim*.

³³ „Moniteur du petrole roumain”, București, 1948, nr. I-II, p. 55.

³⁴ Archivio Storico della Banca d'Italia [infra: ASBI], Roma, Studi, *prat.*, no. 377, fasc. 2.

³⁵ Norman Kogan *L'Italia del dopoguerra. Storia politica dal 1945 al 1966*, Roma-Bari, Edit. Laterza, 1974, p. 33.

membru al O.N.U. (în fapt U.R.S.S.-ului), ca rezultat al aplicării Tratatului de pace”³⁶.

Ulterior, acordurile La Malfa din 31 decembrie 1948 au întărit și consfințit prevederile deja enunțate. Urmare a acestor înțelegeri italo-sovietice, cedarea efectivă a proprietății societăților italiene din România, dinspre statul italian spre cel sovietic, s-a realizat efectiv începând cu ianuarie 1949.

Tratatul de pace din februarie 1947 a reglementat astfel situația fostelor societăți aparținând băncilor italiene, intrate începând cu a doua jumătate a deceniului al patrulea în proprietatea statului italian, și cedate începând cu ianuarie 1949, statului sovietic în contul despăgubirilor de război. În România, a fost cazul fostelor participațiuni ale Comit/Romcomit (grupul Foresta Română) și ale băncii Credito Italiano (Forestiera Feltrinelli), trecute după 1934 în proprietatea Istituto per la Ricostruzione Industriale (I.R.I.) și apoi după 1949 în cea a statului sovietic.

În privința societăților bancare din România, deși legea naționalizării din iunie 1948 lăsa să se înțeleagă că urmau să fie naționalizate toate băncile existente la acea vreme, în realitate, cu excepția institutelor bancar-creditoriale statale, celelalte bănci și instituții de credit au fost puse în august 1948 în stare de lichidare. O situație particulară au avut-o însă societățile (bancare) cu capital străin provenite din fostele state ale Axei, așa cum a fost cazul capitalului bancar italian reprezentat prin Romcomit. Referindu-se la problema naționalizării sistemului bancar din statele Europei Orientale (Ungaria și Bulgaria – decembrie 1947, România – iunie 1948, Cehoslovacia – iulie 1948), un raport elaborat la Roma în data de 13 septembrie 1948 și prezentat guvernatorului Băncii d’Italia, reliefează pentru România faptul că „toate institutele de credit au fost lichidate, cu excepția Băncii Naționale a României, a Societății Industriale de Credit Industrial, a Casei de Economii și Consemnațiuni și a câtorva institute de credit, care sînt, în baza tratatelor internaționale, proprietatea statului român și a celor externe (din nota tipărită rezultă că este vorba doar de Uniunea Sovietică)”³⁷.

Totuși, Banca Commerciale Italiana e Romena nu a fost lichidată decât în anul 1952. Concluziile sunt dificil de formulat însă din cauza neajunsurilor de ordin arhivistic. Astfel, pentru anii 1948-1952, dosarele din fondul Băncii Comerciale Italiene și Române (Arhiva Municipiului București) a căror consultare a fost posibilă (Cartea mare, registrele de plată și cele de personal), nu conțin date legate de acest aspect. La aceasta se adaugă faptul că dosarul privind lichidarea societății Romcomit, existent în cadrul aceluiași fond, nu a

---

³⁶ Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, București, 1994, p. 195.

³⁷ ASBI, Studi, prat., no. 377, fasc. 2.

putut fi studiat din cauza prevederilor legislative în vigoare (Legea 19/1950 privind exproprierea proprietăților din România). Ceea ce se poate afirma însă cu certitudine este faptul că Romcomit a fost nu doar cea mai reprezentativă societate cu capital italian din România, ci și cea mai longevivă.

În sfârșit, firmele investitorilor italieni din domeniul industrial, comercial sau cel al asigurărilor au intrat sub incidența aceluiași reglementări internaționale. Aceasta a însemnat lichidarea societăților cu capital italian și respectiv, trecerea acestora începând cu anul 1949 în proprietatea statului sovietic. A fost cazul firmelor Francesco Cinzano & Co și Gattorno, a societăților de asigurări Generala, Agricola Fonciera și Adriatica, a Întreprinderilor tehnice italo-române, a Societății de drumuri italo-române. Desigur, posibilele alte firme cu capital italian existente în România la acea vreme (restaurante, librării etc.), au avut același final.

Referitor la posibilele încercări ale proprietarilor italieni de a sabota în perioada imediat următoare naționalizării, propriile societăți sau de a-și însuși fondurile, aceasta rămâne o problemă delicată, deoarece documentele de arhivă nu cuprind informații legate de acest proces, iar registrele cu bilanțurile societăților sunt neconsultabile. Plecând însă de la realitatea conform căreia guvernul comunist a păstrat secretul asupra deciziei de naționalizare până în ultima clipă și că întreprinzătorii mici și mijlocii au fost în genere luați prin surprindere, se poate admite că majoritatea societăților italiene s-au confruntat cu aceeași situație.

Efectele negative pe care comunizarea economiei românești le-a avut asupra fenomenului capitalului italian și în genere asupra capitalului străin în România, pot fi observate nu doar la nivelul activității bancar-financiare a firmelor, ci și la cel al resurselor umane. Cazul Băncii Commerciale Italiana e Romena este și de data aceasta, elocvent.

Structura și activitatea Consiliului de Administrație al băncii a suferit modificări atât în perioada războiului, cât mai cu seamă în perioada următoare. Nuanțând, se poate vorbi chiar de existența a două etape distincte în evoluția personalului și a consilierilor institutului bancar de după 1939: anii 1940-1946, respectiv 1947-1948 (1952).

Astfel, în perioada războiului și în primii doi ani postbelici, componența staff-ului managerial a rămas într-o oarecare măsură aceeași ca și în 1939: M. Oromolu: președinte, E. Brunelli și L. Heilpern: directori, G. Zuccoli-vicepreședinte. În rândul cenzorilor, continuitatea va fi asigurată de către E. Righi și P. Chapier, iar în rândul consilierilor de către L. Toeplitz, E.T. Allievi,

P. Chapiet, I. Cămărășescu și A. Gussi³⁸. Printre noii consilieri ai perioadei 1940-1945 s-au numărat E. Brancovici, S. Penescu, Raluca Gafencu sau I. Gigurtu. Prezența ultimelor două personaje la Romcomit s-a aflat probabil, în legătura cu strategia băncii (caracteristică de altfel inclusiv perioadei interbelice) de a atrage oameni influenți, politicieni sau investitori, în consiliul său de administrație.

Faptul că între anii 1945-1946, Romcomit a putut să promoveze o politică proprie de personal o demonstrează, de pildă, grija consiliului de administrație al băncii de a fi asigurată lucrătorilor acesteia o gratificație pe anul 1945. Propunerea privind susținerea personalului băncii a fost făcută de către directorul E. Brunelli în ședința Consiliului de Administrație al băncii din 17 decembrie 1945, în sensul că „pentru a-și putea procura cele necesare traiului [datorat] scumpetei și insuficienței salariilor”, salariații urmau să primească o gratificație pe întreg anul 1945, „egală cu două salarii, plus accesorii”³⁹. De asemenea, trebuie precizat faptul că în tot acest interval de timp, în ciuda dificultăților inerente războiului sau perioadei imediat următoare, au fost asigurate bonificații de tipul tantiemelor, a jetoanelor sau a onorariilor⁴⁰.

Măsurile cu tentă totalitară luate de către guvernul Groza pe parcursul anului 1947 au fost menite să ducă la sporirea controlului comuniștilor asupra vieții politice și economice românești. Într-un context general al presiunilor și epurărilor politice îndreptate împotriva opoziției, comuniștii au procedat inclusiv la epurarea radicală a personalului calificat din cadrul firmelor cu capital străin existente în România. În foarte multe situații, statul român a obligat firmele cu capital străin să concedieze oameni-cheie și să numească în schimb persoane „mai potrivite din punct de vedere politic”⁴¹. De fapt, la sfârșitul anului 1947, societățile cu capital străin au trecut, așa cum s-a arătat deja, chiar sub control administrativ guvernamental⁴².

Toate aceste măsuri politice au avut efecte extrem de negative asupra organizării și funcționării societăților cu participare străină din România.

---

³⁸ SMAN București, Fond *BCIR*, dos. nr. 3/1939-1947, f. 14-15, 40, 46-47.

³⁹ *Ibidem*, dos. nr. 6/1938, f. 409.

⁴⁰ Ședința Consiliului de Administrație al Băncii Commerciale Italiana e Romena din 18 mai 1946. *Ibidem*, f. 424.

⁴¹ Thomas S. Blanton, *Ce știa președintele Truman despre România. Un raport al serviciilor secrete americane*, 1949, București, 1997, p. 52.

⁴² François Fejtő, *op. cit.*, p. 154.

În cazul Băncii Commerciale Italiana e Romena, acțiunile de politizare și control au fost foarte evidente chiar de la începutul anului 1947, când în structura băncii încep să fie angajați tot mai mulți „funcționari” comuniști.

Surprinzător este faptul că demersurile comuniștilor nu s-au limitat doar la aceste noi „angajări de personal”, ci ele au fost orientate chiar spre modificarea structurii și implicit a atribuțiilor manageriale în cadrul consiliului de administrație. De pildă, s-a procedat la crearea unui nou post de conducere, acela de „administrator de supraveghere”, formulă de tip comunist care urma să înlocuiască funcția de administrator delegat, extrem de importantă în managementul societății⁴³. Prin însăși denumirea sa, funcția creată denotă clare tendințe de înregimentare și control.

Această realitate s-a dovedit cu atât mai evidentă cu cât postul de procurist al băncii a fost dublat, în mod artificial, de acela de „procurist plin”. Obiectivul vizat a fost realizarea unui adevărat transfer de putere, de la veritabilii procuriști, însărcinați cu semnarea documentelor unei anumite reprezentanțe a băncii, la noii procuriști, adevărate „cadre” care aveau „dreptul de a semna atât pentru centru [București], cât și pentru sucursalele locale”⁴⁴. În plus, procuriștii deja existenți (2-4) s-au aflat în inferioritate netă față de procuriștii plini (8-10), ale căror nume au fost de cele mai multe ori predestinate unei activități de comandă: S. Strulovici, N. Tripcovici, A. Fazekas etc.⁴⁵.

Înserările de personal fidel noilor structuri politice s-au dovedit cu atât mai agresive în cadrul Băncii Commerciale Italiana e Romena, cu cât ele nu s-au realizat doar la nivelul funcționarilor bancari (cenzori, procuriști), ci și la cel al staff-ului managerial. A fost cazul lui Nicolae Tripcovici, personaj care a ocupat începând cu martie 1947 atât poziția de procurist plin al băncii, cât și funcția de subdirector⁴⁶. În felul acesta, „noii angajați” puteau să influențeze în mod direct, inclusiv deciziile consiliului sau pe cele ale comitetului de administrație al băncii⁴⁷.

O situație similară cu cea a Băncii Commerciale Italiana e Romena a existat în cazul societății Redevența, a cărei structură managerială a fost

---

⁴³ SMAN București, Fond *BCIR*, dos. nr. 6/1938, f. 429.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 459.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 426.

⁴⁷ În ședința Consiliului de Administrație al băncii din 25 aprilie 1947, președintele I. Cămărășescu lansează propunerea constituirii unui comitet de administrație, numit de către consiliul băncii, comitet care în opinia lui urma să delibereze și să semneze „toate chestiunile supuse de direcțiune”. *Ibidem*, f. 429.

dominată în anul 1948 de către sovietici. Astfel, atât vicepreședintele (G. Golubev), cât și majoritatea consilierilor (G. Constandaky, G. Babaev, S. Smeișin etc) erau reprezentanți ai părții sovietice⁴⁸.

Toate aceste modificări de personal impuse începând cu anul 1947 în sensul exercitării controlului în cadrul firmelor cu capital străin din România, denotă o dată în plus aberațiile guvernării comuniste.

Societățile cu capital italian din România au desfășurat în perioada imediat următoare războiului, activități investiționale reduse. În fapt, datorită numărului mic de acțiuni dezvoltate și a pierderilor înregistrate, se poate aprecia că activitatea firmelor italiene, de la terminarea războiului și până la sfârșitul anului 1947, a fost una de supraviețuire.

Situația proprietății societăților cu capital italian din statele Europei Orientale, precum România, a fost reglementată prin tratatele internaționale la care Italia a fost parte după terminarea războiului. Prin Tratatul de pace de la Paris, din februarie 1947, U.R.S.S.-ul impunea Italiei cedarea, în contul despăgubirilor de război, a bunurilor italiene existente în Ungaria, Bulgaria și România. Legislația românească privind fenomenul naționalizării a întărit aceste prevederi. Ulterior, acordurile dintre Italia și statul sovietic încheiate în decembrie 1948 (acordurile La Malfa) au consfințit definitiv cedarea proprietăților italiene din Europa Orientală spre U.R.S.S.

Drept consecință a acestui fapt, cedarea societăților cu capital italian din România în favoarea statului sovietic s-a realizat efectiv începând cu ianuarie 1949⁴⁹. Societățile grupului Foresta Română, societatea Forestiera Feltrinelli, societățile de asigurări Agricola Fonciera, Adriatica și Generala, firmele Francesco Cinzano & Co și Gattorno, Întreprinderile tehnice italo-române sau Societatea de drumuri italo-română au fost astfel lichidate și apoi trecute în proprietatea statului sovietic. Excepție de la această situație a făcut Romcomit, societatea cu capital italian care va fi lichidată abia în anul 1952.

---

⁴⁸ „Moniteur du petrole roumain”, București, 1948, nr. I-II, p. 55.

⁴⁹ Francesca Romana Lenzi, *Italia e Romania tra sviluppo e internazionalizzazione. L'esperienza della Banca Commerciale Italiana e Romana (1920-1947)*, Carocci ed., Roma, 2013, „Studia Universitatis Petru Maior”, Seria Historia, Târgu-Mureș, nr. 2, 2014, p. 71-74.